

TANZİMAT VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ SOSYAL YAPISI BAĞLAMINDA SPOR, SİYASET VE DEVLET İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

*Examining The Relationship Between Sports, Politics and the
State in the Context of the Social Structure of the Tanzimat and
Early Republican Periods*

Tuğba METİN AÇER*

Özet

Spor, toplumsal ve gündelik yaşamı şekillendiren, örüntülenmiş davranış tarzları temelinde birey ve toplumun ihtiyaçlarını (sağlık, eğlence, iletişim, boş zaman etkinliği, haz vb.) sağlayan bir toplumsal kurumdur. Dolayısıyla sosyolojik açıdan bakıldığında sporun birçok toplumsal işlevi bulunmaktadır. Toplumsal yapı ve kurum ilişkileri çerçevesinde bakıldığında ise bir toplumsal kurum olarak spor üzerinde, siyaset ve devlet kurumlarının düzenleyici ve yönlendirici etkisi bulunmaktadır. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nden günümüze sporun iktidar, siyaset ve devlet ile olan ilişkisi, tarihsel sürecin en önemli dönüşümlerinden modernleşme süreci bağlamında incelenmiştir. Alan yazını yöntemiyle ikincil kaynaklar kullanılarak yapılan bu nitel çalışmada amaç, genelleme yapmak ya da bir kurama ulaşmak değil, tarihsel kaynaklar ışığında sosyolojik bir analiz yapmaktır. Talcott Parsons'ın "Toplumsal Sistemler Kuramı" çerçevesinde Türkiye'de spor kurumunun işlevsel özellikleri, "yapı" ve "işlev" kavramları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Tarihsel süreç araştırma modeli bağlamında yapılan bu çalışma sonucunda Tanzimat Dönemi ile başlayan modernleşme sürecinde spor kurumunun sosyal yapı ve değişim süreçleri odağında iki işlevsel özelliği olduğu söylenebilir. Buna

Makale Geliş Tarihi: 25.10.2024, Makale Kabul Tarihi: 17.12.2024

Araştırma Makalesi / Künye: METİN AÇER, Tuğba, "Tanzimat ve Erken Cumhuriyet Dönemi Sosyal Yapısı Bağlamında Spor, Siyaset ve Devlet İlişkisinin İncelenmesi", *Türkiye Araştırmaları Dergisi (TÜRKAD)*, C. 1, S. 2, Aralık 2024, s.49-77.

* Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Kurumlar Sosyolojisi Anabilim Dalı, E-posta: tugba.metin@ibu.edu.tr ORCID: 0000-0001-9808-3999

göre spor olgusunun Batı'yla entegrasyon açısından araçsal bir özellik göstererek kurumsallaştığı ve çeşitlendiği, erken Cumhuriyet döneminde ise “sporda devletçilik” ilkesi çerçevesinde ulusal kimliğe ve toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayan bir unsur olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Her iki dönemin ortak özelliği ise iktidar sahibi devletin toplumsal yapıyı dönüştürmede spor kurumunu işlevsel olarak ele almasıdır.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Türkiye, Devlet, Sosyal Yapı, Spor

Abstract

Sport is a social institution that shapes social and daily life and provides the needs of individuals and society (health, entertainment, communication, leisure time activity, pleasure, etc.) on the basis of patterned behavioral styles. Therefore, from a sociological perspective, sport has many social functions. Within the framework of social structure and institution relations, politics and state institutions have a regulatory and directive effect on sports as a social institution. In this study, the relationship of sports with power, politics and the state from the Ottoman Empire to the present day is examined in the context of the modernization process, one of the most important transformations of the historical process. The aim of this qualitative study, which was conducted by using secondary sources with the literature method, is not to generalize or to reach a theory, but to make a sociological analysis in the light of historical sources. Within the framework of Talcott Parsons' “Social Systems Theory”, the functional characteristics of the sports institution in Türkiye were evaluated within the framework of the concepts of “structure” and “function”. As a result of this study conducted in the context of the historical process research model, it can be said that in the modernization process that started with the Tanzimat Period, the institution of sport has two functional characteristics in the focus of social structure and change processes. Accordingly, it is seen that the phenomenon of sports was institutionalized and diversified by showing an instrumental feature in terms of integration with the West, and in the early Republican period, it came to the fore as an element that contributed to national identity and social integration within the framework of the principle of “statism in sports”. The common characteristic of both periods is that the state, which is in power, handled the institution of sports functionally in transforming the social structure.

Keywords: Modernization, Türkiye, State, Social Structure, Sports

Giriş

Toplumsal bir kurum olarak spor, bireylerin bedensel ihtiyaçlarının karşılanması yanı sıra toplumsal olarak bütünleşme ve uyumu sağlayan önemli bir kurumdur. Türk kültür tarihine bakıldığında spor önemli bir toplumsal faaliyet olarak ön plana çıkmaktadır. Hem bedenini sağlıklı, atik ve çevik olması amacı güdülmüş hem de savaşları kazanabilmek için önemli bir beden terbiyesi amacına hizmet etmiştir¹.

Toplumsal değişim sürecinde spor kurumu da değişim gösteren önemli alanlardan biri olmuştur. Bu değişimin kaynağı toplumdaki ekonomik, siyasal ve sosyal değişimler ile birlikte farklı boyutlara ulaşmaktadır. 1871 bunalımını ortaya çıkaran sermayenin tekelci biçimde örgütlenmesi ve aşırı üretim, buna bağlı ortaya çıkan boş zaman, teknolojinin hızla değişmesi spora karşı kitlesel bir ilgiye neden olmuştur. Bu süreçte profesyonel sporcu ve takımların Avrupa ve Amerika'daki fabrikalardan çıkmış olduğu görülmüş, ekonomik buhran sonrası seyir sporlarının potansiyelini kâra dönüştürmek için dev spor alanları inşa edilmiş ve spor araç gereçlerinin yapımı için bir sanayi kolu ortaya çıkmıştır².

Günümüzde kitleleri peşinden sürükleyen spor toplumsal, ekonomik ve siyasal boyutları olan bir toplumsal olgudur. Özellikle spor-siyaset ilişkisi gizli veya açık, doğrudan veya dolaylı bir biçimde ilişkiyel bir özellik gösterirler³. Sert'e⁴ göre spor, siyaset, devlet arasındaki örüntülü yapı içindeki ilişkilerde bulundurulması gereken iki önemli nokta vardır:

1. Toplumsal yaşamın her kesitinde gizli veya açık bir biçimde devletin varlığı söz konusudur. Bu yüzden alınan kararlar siyasi bir içerik taşır.
2. Spor toplumsal yaşamın diğer alanlarından ayrı ve içinde yapıldığı ulusal ortamın özelliklerini olduğu gibi yansıtır.

¹ Ayhan Dever, *Spor Sosyolojisi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2015, s.39.

² Füsün Öztürk, *Toplumsal Boyutlarıyla Spor*, Bağırhan Yayınevi, Ankara 1998, s. 39.

³ Kurthan Fişek, *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Türkiye'de ve Dünya'da Spor Yönetimi*, Bağırhan Yayınevi, Ankara 1998, s.87.

⁴ Mahmut Sert, *Gol Atan Galip: Futbola Sosyolojik Bir Bakış*, Bağlam Yayınları, İstanbul 2000, s. 106.

Türkiye’de sporun kurumsallaşması Tanzimat Dönemi’ne uzanan modernleşme süreciyle birlikte başlamış; toplumdaki ekonomik, siyasal ve ekonomik değişimlere bağlı olarak nitelik kazanmıştır. Tanzimat Dönemi’ne kadar askerî ve savunma amaçlı olarak spor işlevsel bir nitelik gösterirken, Tanzimat sonrasında Modernleşme hareketlerine uygun olarak Avrupa’ya entegre olma çabalarının sonucu olarak dönüşüm geçirmiştir. Bu çalışmada Türkiye’de tarihsel dönüşümün en önemli kırılma noktası olarak ele alınan modernleşme süreci bağlamında sporun toplumsal yapı ve işlev açısından nasıl bir dönüşüm geçirdiği ele alınmıştır. Literatür taraması yöntemi kullanılarak ikincil kaynaklardan elden bilgiler doğrultusunda Türkiye’de spor, devlet ve siyaset kurumunun toplumsal yapıyla ilişkisi tarihsel analiz yoluyla incelenmiştir. Bu çalışmada Türkiye’de Tanzimat Dönemi ile başlayan modernleşme sürecinde spor, siyaset ve devlet kurumlarının birbiriyle ilişkisi Talcott Parsons’ın sunduğu kuramsal perspektif bağlamında analiz edilmiştir. Bu açıdan öncelikle Parsons’ın sunduğu kuramsal çerçeve ilk başlık altında ele alınmıştır.

1. Kuramsal Çerçeve: Yapı ve İşlev Kavramları Çerçevesinde Talcott Parsons’ın Toplumsal Yapı İncelemesi

Toplumsal yapı kavramı sosyolojinin farklı kuramsal gelenekleri içerisinde sıklıkla yer alan kavramlardan biridir. Marshall⁵’ın ifadesiyle toplumsal yapı; “*toplumsal davranışlarda yinelenen kalıplar ya da, daha özgül kapsamda bir toplumsal sistemin veya toplumun farklı öğeleri arasındaki düzenli ilişkileri için esnek biçimde kullanılan bir terim.*”dir. Toplumsal yapıyı oluşturan unsurlar ise temel toplumsal kurumlar olan aile, din, siyaset, ekonomi, boş zamanı değerlendirme ve diğer yardımcı kurumlardır. Davranış örüntüleri temelinde yapılan bu kurumlar norm, değer, statü ve rolleri içermektedir. Bir toplumsal kurumun sosyal işlevini incelemek aynı zamanda söz konusu kurumun toplumun devamı için nasıl bir katkısı olduğunu da incelemek anlamına gelmektedir⁶. Bu minvalde gelişen işlevselci sosyoloji geleneğine göre toplumlar da insan bedeni gibi bir organizmadır. İnsan bedeninin sağlıklı olması

⁵ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (çev. Osman Akinhay, Derya Kömürçü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, s.804.

⁶ Ali Esgin, *Anthony Giddens Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2008, s.90.

için nasıl ki organları arasında karşılıklı bağımlılık varsa, toplumların sağlıklı olabilmesi için karşılıklı olarak uyum içerisinde çalışan kurumlara ihtiyacı vardır⁷.

İşlevselci kuramsal gelenek içerisinde gelişen Yapısal-İşlevselci Kuram'ın öncü isimlerinden Parsons'ın toplumsal yapı analizinde, sistemin ihtiyaçlarını sağlayan işlevler sayesinde oluşan toplumsal düzenler merkezi önem taşır⁸. Parsons'ın yaklaşımında “Yapı” kavramı “birbirinin içine girmiş ve birbirinden bağımsız parçaların oluşturduğu bir sistem” olarak kavramsallaştırılmıştır⁹. Toplum farklı parçalardan oluşan bir sistem olarak tanımlayan Parsons, bu parçalardan her birinin bir işlevi yerine getirdiği görüşü çerçevesinde kuramını inşa eder. “İşlevsel zorunluluk” olarak nitelendirdiği uyum (U), amaca ulaşma (A), bütünleşme (B) ve gizlilik/kalıpların korunması (G) işlevleri bir sistemin varlığı devam ettirmesi için elzemdir¹⁰. Toplumsal sistemin söz konusu işlevlerini yerine getiren dört alt sistem vardır. Bunlar; Ekonomi Alt Sistemi, Politika Alt Sistemi, Kültürel Motivasyonel (gizil kalıp koruma) Alt sistemi, Bütünleşme Alt Sistemi¹¹. Parsons'ın çözümlemesine göre bir toplumsal sistemin çevreye uyum sağlaması için ihtiyacı karşılayacak yeterli kaynağa ihtiyacı vardır. Bunu sağlayacak alt sistem ekonomidir¹². Amaca ulaşma, toplumsal kararları uygulamanın aracı olan gücün kullanımına yönelik olarak öncelikleri belirlemedi¹³. Bunu sağlayan alt sistem ise Politika Alt Sistemi'dir. Bütünleşme işlevi ve bütünleşme alt sistemi eşgüdüm ve sistemin bütünüyle işlevini yerine getirebilmesi için sistemin bütün parçalarının birbiriyle uyumunu sağlamaya çalışır¹⁴. Gizlilik/kalıpların korunması işlevi ise belirlenen norm ve süregelen düzen uyarınca sistem içerisindeki eylemin sürekliliğinin nasıl tesis edileceği ile ilgilendir¹⁵. Kültürel Alt Sistem ile ilgili kurumlar ise aile,

⁷ Esgin, *Anthony Giddens Sosyolojisi*, s.90.

⁸ Malcolm Waters, *Modern Sosyoloji Kuramları*, Edt: Zafer Cirhinlioğlu, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2008, s.170.

⁹ Margaret Poloma, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Çev. H. Erbaş, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993, s.150.

¹⁰ George Ritzer, *Sosyoloji Kuramları*, (Çev. H. Hülür), De-Ki Yayınları. Ankara 2011, s.242.

¹¹ Waters, *Modern Sosyoloji Kuramları*, s.173-14.

¹² Ruth A. Wallace ve Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Genişlemesi*, Çev. Leyla Elburuz ve M. Rami Ayas, Doğu-Batı Yayınları, Ankara 2012, s.72.

¹³ Wallace ve Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Genişlemesi*, s.72.

¹⁴ Poloma, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, s.158.

¹⁵ Poloma, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, s.158.

din, medya ve eğitimidir¹⁶. Toplumsallaşma süreçleri, törensel ve eğlencesel süreçler kültürel modelin istikrarı için önemli bir role sahiptir.

Sporu bir toplumsal kurum olarak tanımlayan Tezcan'a¹⁷ göre, spor hem toplumu etkilemekte hem de toplumdan etkilenmekte olup, toplumsal değişim olgusunun izlenebileceği önemli alanlardan biridir.

2. Osmanlı Devleti Sosyal Yapısında Sporun Yeri

Türk kültür tarihine bakıldığında sportif faaliyetlerin gündelik yaşamın önemli bir parçası olduğu görülmektedir. Avcılık, binicilik, okçuluk, güreş gibi sporlar Türkler'in "savaşa daha iyi hazırlanma aracı" olarak görülmüştür¹⁸. Öte yandan Göktürkler'de ayak topu olarak nitelenen futbolun kız ve erkek çocukları arasında oynandığı bilinmektedir¹⁹. Eski Türkler'de gündelik yaşamın önemli bir parçası olan sportif etkinlikler birlik ve bütünlüğün de sağlayıcısıdır. Şenliklerde, bayramlarda, düğünlerde yani törensel etkinliklerde güreş sporunun yer alması hatta bu spor türünün destanlara yansımaları bunun en iyi örneğidir²⁰. Eski Türklerden Kırgızlar'ın Manas Destanı'nda Orta Asya'dan farklı milletlerin dil, din, ırk ayrımı gözetmeden davet edilerek yuğ (yas-matem) adı verilen törenlerinde spor müsabakaları düzenlendiği belirtilmektedir²¹.

Osmanlı Devleti Dönemi'nde ise temel spor yapısına bakıldığında öteki toplumlarda olduğu gibi savaşçı becerilere dayalı sporların geliştiği görülmektedir. Bu toplumlarda at sırtında ve göğüs göğse savaşıma benzetim yoluyla ortaya çıkan güreş, kılıç, okçuluk, atçılık, cirit, mızrak, cop gibi spor türleri Hititler'den 19. yüzyıl Osmanlı Devleti'ne kadar ulaşmıştır²².

Sporun örgütlenme biçimine bakıldığında günümüzde "Kulüp" olgusuna yakın fakat daha kapsamlı yapı ise "Spor Tekkesi" olarak ele alınabilecek

¹⁶ Wallace ve Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Genişlemesi*, s. 72.

¹⁷ Mahmut Tezcan, *Toplumsal Değişme ve Spor*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 25, s. 618.

¹⁸ Dever, *Spor Sosyolojisi*, s.39.

¹⁹ Ayhan Dever ve Ahmet İslam, "Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kültüründe Spor Algısı". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2015, 4(5), s.48.

²⁰ Dever, *Spor Sosyolojisi*, s. 46.

²¹ Osman İmamoğlu, Yalçın M. Taşmektepligil, Mehmet Türkmen, "Türk kültüründe Spor". *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 10(1), 1997, s.140.

²² Fişek, *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Türkiye'de ve Dünya'da Spor Yönetimi*, s.256.

örgüttür. Bu tekkeler imparatorluğun her şehir ve kasabasinda sporu teşvik için kurulmuş, güreşçilerin idman yaptığı, yemek yedikleri ve yattıkları, yani gündelik ihtiyaçlarını idame ettirdikleri yerlerdi²³. İlk defa Bursa’da açılan güreşçiler tekkesi dinî tekelleri andıran bir örgütlenmeye sahip idi. Bu tekkeyi yönetecek kişiler güreşte başarılı olmuş, teknik bilen, öğretmeye yetenekli, tecrübeli, otoriter özelliklere sahip olan ve bu yönüyle “Şeyh” olarak adlandırılan kişilerdi²⁴.

Osmanlı Devleti’nin gelişme döneminde fethedilen her yere kurulması öngörülen tekkeler, yörenin güçlü ve sağlıklı gençleri pehlivan olarak yetiştirilmesi amacıyla bir araya getiriyordu. Fakat imparatorluğun çöküş döneminde önemini yitiren spor tekkeleri, hem sosyal hem de kültürel temaslar sağlayarak birleştirici ve bütünleştirici fonksiyonunu yerine getirmişlerdir²⁵. Kunter²⁶ de bu tekke ve vakıfların yerine getirdiği sosyal faaliyetler içinde yer alan spor ve beden eğitimi alanındaki çalışmaların gerek sosyal hayatı düzenleyici gerekse millî bünyeyi geliştiren ve güçlendiren özelliklerine vurgu yapmıştır.

Osmanlı Devleti’nin spora verdiği önemi Kahraman²⁷ şu şekilde belirtmiştir:

Osmanlı Devleti sporu bir tür savaş eğitimi olarak kabul edip, onu bilimle geliştirerek en üst düzeye getiren bir devlettir. Her spor türünün kendine özgü tekniğini ve yardımcı bilgilerini öğretmek için, açılmış olan okullarda (Tekkeler) yetenekli ve bilgili öğretmenler (Şeyh ve ihtiyar) gençleri eğitirdi. Eğitim, dini ve milli gelenekleri öğretme, uygulama ve yarışma (koşu) şeklinde üç bölümde yapılıyordu. Her eğitim bölümü için kitaplar yazdırılmış, yönetmelikler (Kanun)

²³ Fişek, *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Türkiye’de ve Dünya’da Spor Yönetimi*, s.256.

²⁴ Atıf Kahraman, *Osmanlı Devleti’nde Spor*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s.190.

²⁵ Fikret Soyer, “Osmanlı Devleti’nde (1839-1908 Tanzimat Dönemi) Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt:24, sayı:1, 2004, s.213.

²⁶ Halim Baki Kunter, *Türk Vakıflarının Milliyetçilik Cephesi*, Vakıflar Dergisi, TTK, Ankara 1956.

²⁷ Kahraman, *Osmanlı Devleti’nde Spor*, s.15.

yapılmış, uygulama ve yarışmalar için de kapalı ve açık alanlar (meydan) hazırlanmıştır.

Tekkelerin dinî bir organizasyona benzer bir şekilde örgütlenmeleri ve hiyerarşik yapıları laik bir örgütlenme olmadığını bize vermektedir. Vakfın yönetimindeki kişinin yani mütevellinin “Güreşçiler Şeyhi” olarak anılması, bu tekkedeki güreşçilerden ise “Mürit” olarak bahsedilmesi tekkelerdeki dinî organizasyonu göstermektedir²⁸. Okçuluk ve güreş gibi spor dallarının dinî ve ekonomik bir kurum olan ahi teşkilatının izlerini taşıdığını belirten Güven²⁹ bu etkileri şu şekilde sıralamıştır: ritüeller, hiyerarşik yapı, Türklük gelenekleri, İslami kurallar, sosyal dayanışma, spor ahlakı prensibi ve bilgi birikiminin aktarılması ve sürekliliğidir.

Pehlivan Tekkesi (Güreş Klübü), Okçular Tekkesi (Okçuluk Klübü), Gürcüler Tekkesi (Ağır Topuz Klübü) Osmanlı Türkleri tarafından açılmış spor okullarıdır³⁰. Her spor tekkesinin bir de vakfiyesi bulunmaktaydı³¹. Bu vakfiyeler vakıf düzeni içinde teşkilatlanıp “babadan oğula geçme mütevellik” şeklinde yönetilen bu spor vakıflarıdır³².

Eski Türkler, Selçuklular top (tepük) oynamaya ilgi duyuyorlardı fakat Osmanlılar top oyunlarına mesafeli durmuşlardır. Kahraman³³'a göre bu durumun nedeni dinî birtakım hassasiyetlere dayanmaktadır. Top gibi yuvarlak nesne ile oynanan Çevgan denilen oyunu da sevmezlerdi, çünkü söylentiye göre Kerbela'da Hazreti Hüseyin'in başı kesildikten sonra, Şam'da Yezid'e gönderilince, Çevgan değneğiyle top oynanmış, Osmanlı uleması da bu söylenti nedeniyle, topu Hazreti Hüseyin'in başına benzeterek, bu tür oyunlara ilgi göstermemiştir.

²⁸ Kemal Bedilli, “Türk Güreşinin Kültür Tarihindeki Yerinin Dünü ve Bugünü”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 8-9, 2012, s.9.

²⁹ Özbay Güven, “Geleneksel Okçuluk ve Güreş Sporunda Ahiliğin Etkileri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı:27, 2003.

³⁰ Ergun Hiçyılmaz, *Türk Spor Tarihi*, Demet Ofset, İstanbul 1974, s.17.

³¹ Hiçyılmaz, *Türk Spor Tarihi*, s.17.

³² Mustafa Erkal, Özbay Güven, Dursun Ayan, *Sosyolojik Açıdan Spor*, Der Yayınları, İstanbul 1998, s.213.

³³ Kahraman, *Osmanlı Devleti 'nde Spor*, s.670.

Bayraktar³⁴,ın da belirttiği gibi toplumsal yapı ile spor arasında önemli bir ilişki söz konusudur. Bu etkiler; din, kentleşme, ekonomik gelişmişlik düzeyi sosyal yapı özellikleridir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nde spor faaliyetleri harp ve savunma gayesiyle yapılmış ve bu doğrultuda geliştirilmiştir³⁵.

2. 1. Tanzimat Dönemi Modernleşme Hareketleri ve Spor

Çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nde Fransız İhtilali'nin etkisiyle son 200 yıl içindeki etnik temelli olaylar parçalanma tehlikesini ortaya çıkarmıştır. Sanayi Devrimi ise Osmanlı İmparatorluğu'nun toplum-devlet ilişkisine hüviyet kazandıran fetih siyasetine büyük darbe vurmuş olmasının yanı sıra Batı'nın teknolojik üstünlüğünün fark edilip müdafaacı bir değişim siyasetinin ortaya çıkmasına neden olmuştur³⁶. Tüm bu gelişmeler karşısında Sultan II. Mahmud ve Sadrazam Reşit Paşa imparatorluğu ayakta tutacak tek yolun modernleşme olacağını öngörmüşlerdir³⁷. Sarıçoban³⁸'a göre Tanzimatçılar'ın iki önemli hedefi olmuştur: ilki; Avrupa'nın temsil ettiği medeniyet düzeyine ulaşmak, ikincisi; imparatorluk bünyesindeki tüm unsurları bir arada tutacak dayanışmayı sağlamaktır. Bu doğrultuda yönetici elitler tarafından askerî alan başta olmak üzere, siyasal ve toplumsal alanda birtakım "Batı" tarzı yenilikler yapılmaya başlanmıştır.

Türkiye'de modernleşme yolunda önemli adımların atıldığı Tanzimat Dönemi Osmanlı Devleti'nde spor alanında da birtakım yenilikler yaşanmıştır. Modern manada beden terbiyesi olarak spor alanında, Selim Sırrı ve Rıza Tevfik gibi fikir babaları ve uygulayıcıları sayesinde kurumsallaşma yolunda önemli adımlar atılmış, yasaklar ve gelenekler nedeniyle mesafeli durulan bedensel hareketliliğe ilişkin faaliyetler itibar kazanmaya başlamıştır³⁹.

³⁴ Cengiz Bayraktar, "Sosyal Yapı Özelliklerinin Spora Etkisi", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt:17, sayı:1, 2003, s.19.

³⁵ Erkal vd., *Sosyolojik Açından Spor*, s.214.

³⁶ Himmet Hülür ve Gürsoy Akça, "İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Toplum ve Ekonominin Dönüşümü", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, 2005, 311-341.

³⁷ Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, s.628.

³⁸ Gülay Sarıçoban, "Bir Osmanlı Aydını Ahmet Vefik Paşa", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 2018, s. 280.

³⁹ Betül Yazar, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Modern Sporun Kuruluşu". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 21(21), 2014, s.305.

Batı'dakine benzer yenilikler bu dönemde göze çarpmaktadır. Jimnastik 1863 yılında ilk kez okul programlarında yer alarak sporun gittikçe yaygınlaşması hız kazanmıştır. Kuleli İdadisi, Mekteb-i Harbiye, Mekteb-i Bahariye ve Özellikle Galatasaray Lisesi gibi okullarda 1869 yılında yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde erkek rüştiyelerinde jimnastik dersleri yer almıştır⁴⁰. Beden eğitiminin önce askerî okullarda daha sonra sivil eğitim kurumlarında ders olarak girmesi Aydınlanma Çağı'nda sporun kazandığı dinden bağımsız etkinliğinin laikleşmesi ve genel eğitim sistemiyle bütünleşmesi olarak nitelendirilebilir⁴¹. Yarar⁴²'a göre bu okulların öncüsü olan Mekteb-i Sultani yalnızca ders vermekle kalmamış, halka açık özel gösteriler sergileyerek modernitenin birey ve beden ile kurduğu ilişkinin halka nüfuz etmesini sağlamıştır.

19. yüzyılın son yarısında futbol ise Batı ülkelerinde oldukça sevilen bir spor türü olarak ortaya çıkmıştır. 1860'lı yıllardan itibaren tekeli biçimde örgütlenme sürecine giren sermaye, üstün teknoloji ile kitlesel boş zamanı arttırmaya başlamıştır. Böylece yalnızca seçkinlerin kullanımına açık olan spor yerleri, giderek kitlesel tüketime yönelik seyirci sporları gelişmeye başlamıştır⁴³. Fransız Devrimi'nin yaydığı “özgürlük”, “kardeşlik” ve “insan hakları” iklimi yine sanayileşme çabalarıyla birlikte bir bütün oluşturarak tüm toplumsal yapıya köklü değişimlerin kapısını aralamıştır. “Futbol”, “Sanayileşme” ve “Ulus Devlet” arasındaki ilişkilerin irdelenmesi, büyük kitlelerin neden yüzyıllardan beri futbola bu şekilde ilgi duyduklarının anlaşılması bakımından önemlidir⁴⁴. 1800'lü yılların sonunda işçi sınıfı arasında yaygınlık kazanan futbol Şahin ve Tunçkol⁴⁵'a göre aynı zamanda sınıf mücadelesinin de aracı idi. Öte yandan Sert⁴⁶'e göre fabrika takımlar futbolun

⁴⁰ Fişek, *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Türkiye'de ve Dünya'da Spor Yönetimi*, s.262.

⁴¹ Sert, *Gol Atan Galip: Futbola Sosyolojik Bir Bakış*, s.84.

⁴² Yarar, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Modern Sporun Kuruluşu*, s.306.

⁴³ Mustafa Y. Şahin ve H. Mehmet Tunçkol, “İşçi Hareketlerinin Futbolun Tarihsel Gelişim Sürecine Etkisi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 2010, ss. 219-236,

⁴⁴ Sert, *Gol Atan Galip: Futbola Sosyolojik Bir Bakış*, s.71.

⁴⁵ Şahin ve Tunçkol, *İşçi Hareketlerinin Futbolun Tarihsel Gelişim Sürecine Etkisi*, ss.219-236

⁴⁶ Sert, *Gol Atan Galip: Futbola Sosyolojik Bir Bakış*, s.77.

çığ gibi büyümesinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü ekonomik kriz dönemlerinde, grevci direnişçilerin uzun süren direniş saatlerinde futbol ile zamanlarını geçirmeleri, kitlelerin bu ilgisinin patronlar tarafından fark edilip bu gücün paraya çevrilmesi fırsatını doğmuştur. Yükselen burjuvazi, işçilerin sokağa dökülmesini engellemek için futbolun önemini fark etmiştir⁴⁷. Futbolun İngiltere’de yayılması iç jeopolitik bağlamda demiryollarında çalışan işçiler sayesinde olmuştur. İngiltere’de bazı futbol kulüplerinin iş kollarına göre taraftarları vardır: Manchester United dokuma işçileri, Arsenal (Silah fabrikası), Liverpool liman işçileri, Derby Country ve Blackpool kömür işçileri gibi⁴⁸.

Osmanlılar’ın futbol ile tanışmaları ise Sultan Abdülaziz zamanında gerçekleşmiştir. Artık geleneksel spor olan güreşin yerini futbol gibi takım sporları almaya başlamıştır⁴⁹. Paris’e eğitim için gönderilen öğrenciler burada sevildiğini görerek futbolla ilgili Fransızca bir kitap olan “*Ordu ve Mekteplerde Futbol*” kitabının Türkçe’ye çevrilerek okullarda okutulmasını sağlamıştır⁵⁰. Yine aynı dönemde Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıklar ve yurtdışından ülkeye gelmiş yabancı uyruklu ailelerin çabaları ile futbolun yanı sıra tenis, basketbol gibi spor dallarında faaliyetler gerçekleştirilmiştir⁵¹. Fransızca eğitim yapan Galatasaray Lisesi spor tarihimizde Batı’ya açılan ikinci kapıdır. Batı’ya özgü beden terbiyesinin modern tarzda uygulanması bakımından atılan önemli bir adımdır⁵².

Ancak 1895-1908 yılları arasında Sultan Abdülhamit’in istibdat yönetiminde yalnızca Rum ve Ermeni gençler futbol oynamakta, Türk gençleri ise gizli bir şekilde futbol oynayabilmekteydi⁵³. 1901 yılında Fuat Hüsnü Bey, Reşat Danyal Bey, Kemani Nuri Bey Black Stockings adında ilk Türk futbol

⁴⁷ Fişek, *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Türkiye’de ve Dünya’da Spor Yönetimi*, s.262.

⁴⁸ Şahin ve Tunçkol, *İşçi Hareketlerinin Futbolun Tarihsel Gelişim Sürecine Etkisi*, ss.219-236.

⁴⁹ Sert, *Gol Atan Galip: Futbola Sosyolojik Bir Bakış*, s.83.

⁵⁰ Kahraman, *Osmanlı Devleti’nde Spor*, s.670.

⁵¹ Veli Onur Çelik ve Nefise Bulgu ÇELİK, “Geç Osmanlı Döneminde Batılılaşma Ekseninde Beden Eğitimi ve Spor”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 2010, s. 137.

⁵² Kahraman, *Osmanlı Devleti’nde Spor*, s.640.

⁵³ Kahraman, *Osmanlı Devleti’nde Spor*, s.672.

takımını kurdular. Takımın isminin İngilizce olmasının nedeni ise Abdülhamit'in hafiyelerine yakalanmamak içindir⁵⁴.

Resim 1⁵⁵ Osmanlı İmparatorluğunda Ermeni Sporcular

Abdülhamit döneminde her türlü toplanma ve örgütlenmenin yasak olması Türklerin çeşitli spor kulüpleri kurmalarına ve kulüplerde aktif bir faaliyet göstermelerine engel teşkil etmiştir⁵⁶. Sultan II. Abdülhamid, bu tarz kulüplerin zaman içinde kendisine karşı bir siyasal örgütlenme ve isyan merkezine dönüşmesinden endişe etmekteydi. Ancak İstibdat Dönemi olarak adlandırılan II. Abdülhamit Dönemi aynı zamanda; fiziki kültüre verilen değerin arttığı, gayrimüslim Osmanlı sporcularının uluslararası yarışmalara ilk kez katıldığı, bazı modern spor dallarında müsabakaların tertip edildiği, spor kulüplerinin kurulduğu bir dönemdir.⁵⁷

1900 yılından önce Kadıköy'de İngilizlerin kurduğu "Moda" ile Rumların kurduğu "Kadıköy" takımları maç yapmış, Türk gençleri ise ancak isim değiştirerek bu takımlarda oynayabilmişlerdir. Yine İzmir'de futbolun Rum ve Ermeni vatandaşlar arasında yaygın bir şekilde oynandığı bilinmektedir. 1912 yılında Karşıyaka ve 1914 yılında Altay Türk futbol kulüpleri kurulmasına rağmen, 1922 yılına kadar lig usulünde devam eden Rum ve Ermeni futbol kulüpleri arasındaki maçlara Türk takımları alınmamıştır⁵⁸.

⁵⁴ Can Kozanoğlu, *Türkiye'de futbol "Bu Maçı Alıcaz!", Kıyı Yayınları, İstanbul 1990, s.138.*

⁵⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/09/14/pz/haber,DABF21B2DAE24FAEBA9612FA458863AB.html> alanından erişim: 08.12.2013

⁵⁶ Sert, *Gol Atan Galip: Futbola Sosyolojik Bir Bakış*, s.86.

⁵⁷ Yarar, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si'nde Modern Sporun Kuruluşu*, s.306.

⁵⁸ Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, s.674.

1908 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda Jön Türk Devrimi'nin gerçekleşmesi ile anayasa ilan edilmiş ve II. Meşrutiyet dönemine girilmiştir. Bu aynı zamanda Sultan Abdülhamid'in istibdat rejiminin son bulması demektir. İstibdat rejimine karşı oluşan örgütlenme sonucunda doğan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kadroları, bu yeni dönemde devlet yönetimine hâkim olmuşlardır. İmparatorluğun ciddi bir sarsıntı geçirdiği 20. Yüzyılın başlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti de Avrupa devletlerinin gençliği zihni ve bedeni önden eğitmek amacıyla teşkilatlanmaya önem vermiş olmasından esinlenmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu Harbiye Nezareti aracılığı ile İstanbul Futbol Birliği (1903-1922) ve Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti (1908) gibi teşkilatlar kurulmuştur⁵⁹. Meşrutiyet yılları bir yandan ticaret burjuvazisi ve diğer zengin kesimler tarafından kurulan kulüplerinin sayısının arttığı öte yandan devletin beden terbiyesini ve spor hususunu bir program çerçevesinde almaya başladığı yıllardır⁶⁰. II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan süreçte sportif faaliyetler alanında özgürlükler ve yeni açılımlar gündeme gelmiş, devlet beden terbiyesi ve spor konusunu bir program kapsamında ele almaya başlamıştır⁶¹.

2. 1. 1. Üç Büyüklerin Kuruluşu: Beşiktaş, Galatasaray, Fenerbahçe

Türkiye'de oyuncular tarafından ilk kurulan spor kulüplerinin özelliklerini Fişek⁶² şu şekilde sıralamıştır: toplumun üst katmanının spor üzerindeki egemenlikleri, sporun ilk yıllarındaki sınıfsal ayırımın yöneticiler tarafından paraya dayandırılarak sürdürülmesi ve ülkenin iktidar yapısının spor evreninde de yinelenmesidir. Bu anlamda ilk spor kulüplerinin hangi koşullarda kuruldukları hususu önemlidir.

Beşiktaş (Beşiktaş Bereket Jimnastik Kulübü)⁶³ 1910 yılında tescillenen ilk spor kulübüdür. Beşiktaş semtinde 1902 yılında 22 tane genç bir araya gelip spor yapmaktaydılar. II. Abdülhamit Dönemi'nin baskıcı rejiminde

⁵⁹ Fişek, *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Türkiye'de ve Dünya'da Spor Yönetimi*, s.40.

⁶⁰ Yiğit Akın, Gürbüz ve Yavuz Evlatlar, *Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 54.

⁶¹ Yazar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Modern Sporun Kuruluşu*, s.306.

⁶² Fişek, *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Türkiye'de ve Dünya'da Spor Yönetimi*, s.268.

⁶³ <https://www.bjk.com.tr/tr/cms/tarihce/2/73/> alanından erişim 10.12.2013

görevlendirilen hafiyeler tarafından şikâyet edilerek karakola alınmışlardır. Bu sporcu gençler, saray erkânına yakın olduklarını ve futbol oynamadıkları yalnızca beden hareketleri yaptıklarını belirtmeleri neticesinde serbest bırakılmışlardır. Bu gençler 1903 yılında ise erkek Jimnastik Kulübünü kurdular. 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanıyla biraz daha serbestlik kazandılar. 1910 yılında da tescilli futbol takımı oldular. Dolayısıyla, II. Abdülhamit döneminde varlığına faaliyet alanı bireysel sporlarla sınırlı tutularak izin verilen tek spor kulübü “Beşiktaş Bereket Osmanlı Jimnastik Kulübü”dür⁶⁴. O dönemin koşulları göz önüne alındığında kulübe gösterilen ayrıcalığın nedeni toplumun ekonomik profilinde aranabileceğini belirten Sert⁶⁵’e göre bu durum kulübün halkla saray arasında bir tampon bölge oluşturmasından ileri gelmekteydi. Çünkü kulüp farklı spor dallarında (güreş, boks, halter gibi) etkinlik gösteriyor ve gençlerin ilgisini fazlasıyla çekiyordu. Böylece hem simgesel bir yapı olarak önem kazanmış hem de yoksulların bulunduğu semtte kalabalıkların ilgisini çekmiştir. Ayrıca bireysel olarak yaptırılan spor faaliyetleri sultan için bir tehlike oluşturmamıştır.

Galatasaray Spor Kulübü ise Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi)⁶⁶ öğrencisi Ali Sami Yen tarafından 1905 yılında kurulmuştur. Bu dönem daha önce de bahsedildiği gibi yasaklı bir dönemdi. Fakat Galatasaray Futbol Kulübü ayrıcalıklı konumdaydı. İstanbul Futbol Birliği’ne 1905-1906 yıllarında katılmasına Abdülhamit dönemi hiçbir şekilde karşı çıkmamıştır. Bunun nedeni Fişek⁶⁷’e göre Osmanlı’nın iktidar yapısı ile Mekteb-i Sultani’nin (Galatasaray)’ın bu yapıyla ilişkisinde aranmalıdır. Ortaylı (1979)’ya göre Osmanlı’daki Enderun mektebi İmparatorluk yönetimine 3 şeyhülislam, 60 sadrazam, 23 Kaptan-ı Derya yetiştiren bir ocaktır. Enderun’un bu işlevi Tanzimat sonrasında Mekteb-i Sultani’ye geçmiştir. Okul, Kulüp ve taraftar arasındaki organik bağ günümüzde de etkisini sürdürmekte, okulun devlete

⁶⁴ Ekin Erdem, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Modernleşme ve Milliyetçiliğin Gelişimine Futbol Üzerine Bir Bakış”, *Sosyal Bilimlerde Güncel ve Seçme Yazılar* içinde, Edt. Bedriye Tunçsiper, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2020, s.119,

⁶⁵ Sert, *Gol Atan Galip: Futbola Sosyolojik Bir Bakış*, s.90.

⁶⁶ <http://www.galatasaray.org/tarih/pages/tarihkurulus.php> alanından erişim 12.12.2013

⁶⁷ Fişek, *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Türkiye’de ve Dünya’da Spor Yönetimi*, s.65.

“adam yetiştirme” işlevi günümüzde de devam etmektedir⁶⁸. Dolayısıyla yöneten bir gelenekten gelen bir takım taraftarlığı ötesinde bir Galatasaray kimliği önem kazanmaktadır.

Resim 2⁶⁹ Tek Krallık Galatasaray

Günümüz üç büyüklerinden olan Fenerbahçe⁷⁰ Kulübü'ne göre kuruluş tarihleri 1899'dur. Abdülhamit baskısında kurtulmak için yabancı bir isim altında kurulan ve daha sonra kapatılan Black Stockings FC (Siyah çoraplılar) Kulübü'nün kurucuları 1902'de Kadıköy Futbol Kulübü'nü, 1907'de Fenerbahçe Spor Kulübü'nü kurmuşlardır. 1908-1909 İstanbul Futbol Birliği'ne katılan Fenerbahçe aslında toplumun sosyal profilinin de simgesiydi. Kulübün kurulduğu yer olan Kadıköy -Üsküdar- yerli burjuvazinin Yeşilköy, Tarabya ve Büyükdere ise azınlık burjuvazisinin sayfiye yeri idi. Fakat o dönemde iç göç nedeniyle Üsküdar'ın hızla nüfusu artmış ve nüfus yapısı değişmişti. Nitekim buradaki esnaf, memur, kayıkçı göç edince onların yerini işsiz kalabalıklar almış ve burası gecekondulaşmıştır. Üsküdar'ın kente entegrasyon çabası semt kulüpleriyle sağlanmaya çalışılmıştır. Üsküdar semtinin kendine ait kulübü olmasına rağmen Fenerbahçe taraftarlığını tercih etmişlerdir. Bu Fişek⁷¹'e göre Üsküdarlı yoksulların Kadıköy'ün zenginliğini bu kulüpte simgeleştirmeye çalıştıklarının göstergesidir.

⁶⁸ Sert, *Gol Atan Galip: Futbola Sosyolojik Bir Bakış*, s.92.

⁶⁹ <http://www.haberankara.com/haber/386/iste-koreografiden-goruntuler.html> alanından erişim 12.12.2013

⁷⁰ <http://www.fenerbahce.org.tr/kurumsal/detay.asp?ContentID=3> alanından erişim 10.12.2013

⁷¹ Fişek, *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Türkiye'de ve Dünya'da Spor Yönetimi*, s.130.

Türkiye’de futbolun ortaya çıkış koşullarına bakıldığında Batı’daki benzerlerinden farklı olarak futbolun devlet güdümünde olduğu görülmektedir. Yasalar ve yasaklar herkese eşit bir biçimde uygulanmamıştır. Bir yandan sportif faaliyetler yasaklanıp spor yapanlar hafiyelerce fişleniyor iken öte yandan Beşiktaş’ın kurulmasına özel fermanlı izin veriliyor, Galatasaray’ın ise yabancılar tarafından kurulmuş bir ligde oynamasına izin veriliyordu. Dünyada ise spor kulüplerine oldukça özgür bir şekilde örgütlenme olanağı verilmiştir⁷².

Genel olarak değerlendirildiğinde Osmanlı Devleti’nde 18. yüzyılda varlığını devam ettirme gayesiyle başlayan Batılılaşma hareketleri spor alanında da kendisini göstermiştir. Spor önceleri bir beden terbiyesi olarak savaş meydanlarında başarılı olmak amacıyla yapılırken, Batı etkisiyle birlikte Devlet eliyle bir kurumsallaşma ve spor dallarında çeşitlenme süreci başlamıştır.

3. Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1950): Sporda Devletçilik

1923 yılında Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte devletin idari yapılanması değişmiş, Osmanlı Devleti’nden siyaseten bir kopuş gerçekleşmiştir. Ancak geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinde sosyal, iktisadi ve kültürel yaşamda sürekliliği de gözlemek mümkündür⁷³. Bu doğrultuda İttihatçılar’ın ve Kemalistler’in beden terbiyesine yönelik görüşleri paralellik göstermektedir⁷⁴. Yazar⁷⁵’ın da belirttiği gibi “*Spor, devlet için artık sağlıklı, disiplinli ve üretken vatandaşlar yetiştirme ve uluslararası arenada ulusal birliği sembolleştirme işlevleri gören etkin bir faaliyet alanıdır*”. Bu minvalde Atatürk’ün 1918 yılında Beşiktaş Jimnastik Kulübü’ne ziyareti esnasında beden terbiyesi ve spor ile ilgili söylediği şu sözler önemlidir⁷⁶.

“Spordan yoksun bir gençlik nasıl ki vatan müdafaası sırasında etkili olamıyorsa, insan deneni varlığın kafa yapısı da ne derece tekamül

⁷² Sert, *Gol Atan Galip: Futbola Sosyolojik Bir Bakış*, s.95.

⁷³ Akın, Gürbüz ve Yavuz Evlatlar, *Erken Cumhuriyet’te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, s. 55.

⁷⁴ Akın, Gürbüz ve Yavuz Evlatlar, *Erken Cumhuriyet’te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, s. 54

⁷⁵ Yazar, *Osmanlı’dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Modern Sporun Kuruluşu*, s.307.

⁷⁶ Haluk San, *Türk Spor Tarihinde Atatürk*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1999, s.70.

ederse etsin, bedeni inkişafı noksan ve yetersiz olursa, o kafayı ileriye götüremez, taşıyamaz. Bugün bünyemizde toplayıp ilmi metodlarla yetiştirmeye çalıştığımız bu gençler, tam anlamıyla beden ve fikren geliştikleri zaman vatan müdafasında ilmi sahalarda olduğu gibi spor alanlarında da Avrupalı hasımlarına Türk'ün ölmez gücünü ispat edecektir.”

1920'li yıllarda genç Türkiye Cumhuriyeti'nin spor alanında iki önemli hedefe ulaşması öngörülmüştür: sporun bütün yurttan yaygınlaştırılması ve spor kategorilerinin çeşitlendirilmesi⁷⁷. İyi nesiller yetiştirmek, toplumsal yaşamın daha sağlıklı olmasını sağlamak ve özellikle ulus-devlet bilincini yerleştirmek için sporun çok önemli bir yeri olduğu düşüncesi Erken Cumhuriyet döneminin egemen anlayışıdır. Öyle ki Atatürk 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinde 2,5 ay gibi çok kısa bir süre sonra Türk sporuyla yakından ilgilenmeye başlamıştır⁷⁸. 1922'de kurulan İlk Türk spor örgütü olan “Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı” ve “Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi” 1924 yılında Paris'te gerçekleşecek olan olimpiyatlara katılma kararı almıştır⁷⁹. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın kuruluşu ile birlikte, bu kuruluşa bağlı olarak “Heyet-i Müttehede” olarak anılan, farklı spor dallarına bağlı federasyonlar ortaya çıkmıştır⁸⁰.

İzmir İktisat Kongresi (1923)'nde ülke ekonomisinde özel girişimciliğin desteklenmesi ve teşvik edilmesinin doğrultusunda alınan karar gereği; erken Cumhuriyet Dönemi'nde ilk ulusal spor yönetimi, özel kişilerin kurduğu kulüplere dayalı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı olmuştur Federatif bir çatı altında özel kulüplerin kendi kendilerini yönetmeleri öngörülmüştür⁸¹. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın yol açtığı olumsuzluklara çözüm olarak Türkiye'de “devletçi” ekonomik politikalarına öncelik verilmiştir. Futbolda ise yerel liglerin güçlendirilmesi amacıyla demiryolları, mensucat ve şeker sanayindeki kamu ekonomik işletmelerinin açtıkları spor kulüpleri (Demirspor,

⁷⁷ Ayşe Atalay, “Osmanlı ve Genç Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Sporda Batılılaşma Hareketleri”, *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*, 2(2), 2007, s.30.

⁷⁸ San, *Türk Spor Tarihinde Atatürk*, s.92.

⁷⁹ San, *Türk Spor Tarihinde Atatürk*, s.92.

⁸⁰ Cem Atabeyoğlu, *Sporda Devlet mi Devlette Spor mu?*, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları, İstanbul, 2001, s.8.

⁸¹ Sert, *Gol Atan Galip: Futbola Sosyolojik Bir Bakış*, s. 107.

Tekel, Milli Mensucat, Sümerspor, Şekerspor, Toprakspor, Petrolspor, PTT) de askerlerin kurdukları (örneğin, Muhafızgücü, Havagücü, Karagücü, Denizgücü) kulüplerle birlikte yerel liglerin güçlenmesi sağlanmıştır⁸².

1930'lu yıllarda ise Atalay⁸³'a göre dünyada siyasal konjonktürün etkisiyle spor milliyetçi ideoloji bağlamında ele alınarak para-militer bir özellik göstermeye başlamıştır. İsmet İnönü hükümetinden çok partili hayata kadar geçen süre boyunca futbol takımlarının kendine özgü yönetim şekilleri değişerek tamamen devletçi bir niteliğe dönüşmüştür. Türk sporunu 14 yıl boyunca yöneten Türkiye İdman Cemiyeti Vakfı kongresinde kendini fesh ederek yerini devletin resmî partisi CHP'ye bağlı Türk Spor Kurumu'na bırakmıştır. Tamamen devletçi bir yapıya sahip olan Türk Spor Kulübü'nün bütçesi ve atama işlemleri CHP tarafından yapılmıştır⁸⁴. Kılıç,⁸⁵ yıllara göre devletin spora yaptığı yardımları şu şekilde tespit etmiştir:

Tablo 1: Yıllara göre spora hükümetin mali yardımı

YIL	LİRA
1926	40.000
1927	33.000
1928	30.000
1930	100.000
1931	40.000
1932	50.000
1933	70.000
1934	80.000

⁸² Artun Ünsal, *Tribün Cemaatinin Öfkesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s.329.

⁸³ Atalay, *Osmanlı ve Genç Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Sporda Batılılaşma Hareketleri*, s.30.

⁸⁴ Yavuz Tanyeri, Orcan Mızrak, Yunus Öztaşyonar, Erdiç Şıktar, "T.C. Hükümetlerinin Beden Eğitimi ve Sporla İlgili Uygulamaları (1923-2001)", *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(3), 2010, s.88.

⁸⁵ Metin Kılıç, "Tek Partili Dönemde Türkiye'de Modern Sporun Teşekkülü", *Tarih Okulu*, sayı:14, 2013, s.36.

1935	203.000
1936	239.000
1937	239.000
1938	239.000

Türkiye’de tek parti döneminde spor halkevlerinde, okullarda ve kırsalalarda yaşam alanı bulmaya çalışarak millî bilince ve bütünlüğe katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Halkevleri 1932 yılında İnönü tarafından kurulmuştur. Arıkan⁸⁶ halkevlerinin kuruluş işlevini şu şekilde açıklamıştır: “*Halkevleri, Cumhuriyet döneminde ülkenin sosyal ve kültürel kalkınmasında, Cumhuriyetin getirdiği değerlerin geniş halk kitlelerine ulaşmasında son derece önemli bir işlevi yerine getirmiştir*”. Böylece CHP’nin yan örgütü olan Halkevleri Türk Spor Kulübü’nün spor hâkimiyetini paylaşmıştır. Böylece spor ulusal gençliği biçimlendiren, disiplin altında, her an savaşa hazır “beden eğitimi”dir ve bunun yönetimi partiye aittir. Siyaset ve spor kurumunun bu dönemde tamamen bütünleştiği görülmektedir. Türkiye Spor Kulübü İkinci Başkanı Halit Bayrak imzası ile yayınlanan bir genelge ile 29 Ekim 1936’da bütün sporcular il ve ilçelerde organize edilen gösterişli törenlerle Cumhuriyet Halk Partisi’ne üye olarak yazılmışlar, böylece bütün lisanslı futbolcular Cumhuriyet Halk Partisi’nin resmî üyesi olmuşlardır⁸⁷. 1937 yılında CHP il başkanları, doğal “spor bölge başkanı” olmuşlardır⁸⁸. 4 Temmuz 1937 günü İstanbul Taksim stadında oynanan ve 1-1 berabere biten Galatasaray-Güneş futbol maçı sonrası çıkan olaylara parti ve hükümet hemen el koymuştur. Kozanoğlu⁸⁹ bunun üzerine İnönü’nün yayınladığı tebliği kitabında yer vermiştir:

“Hazineden yapılan fedakârlıklar, Cumhuriyet Halk Partisi’nin sporculara gösterdiği kolaylık ve yardımlar, sporun asıl maksadını temin etmek içindir. Spor terbiyesi, partimiz ve hükümetimizce esaslı bir terbiyedir ki, bunun

⁸⁶ Zeki Arıkan, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Atatürk Yolu*, (6) 23, 1999, s.261.

⁸⁷ Atabeyoğlu, *Sporda Devlet mi Devlette Spor mu?*, s.26.

⁸⁸ Kozanoğlu, *Türkiye’de futbol “Bu Maçı Alıcaz!*, s. 143.

⁸⁹ Kozanoğlu, *Türkiye’de futbol “Bu Maçı Alıcaz!*, s. 143.

doğru istikametten şaşırtılmasına asla müsaade etmeyeceğiz.”
(Anadolu Ajansı).

Sert⁹⁰, Atatürk'ün döneme özgü spor örgütlenmesinin Nazi Almanyası'nın Nazi modelini andırması üzerine bir siyasi partiden bağımsız fakat devlet yönetiminde olacak şekilde yeniden örgütlenmeye gidilmesi gerektiğini düşünerek Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nü kurdurduğunu belirtir. Böylece yeni ulus-devlet, kitle sporunun disiplini ve tekdüzeliği amaçlanmış, başlangıçta daha liberal temellerde yapılan spor teşkilatları, zamanla devlet denetimi altına sokulmuştur⁹¹.

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün kuruluşunun dayandığı 3530 sayılı ⁹²Beden Terbiyesi Kanunu'nun (1938) getirdiği kurumsal düzenleme ile hem spor yönetiminde oy çokluğu ile istediği hâkimiyeti kuran federe kulüplerinin Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün üst kurumundan uzak tutulmaları sağlanmış, hem de Genel Müdürlüğe istediği zaman kulüpleri fesh etme yetkisi tanınmıştır. Bu durum özellikle İstanbul Kulüplerini “iç barış” arayışına itmiştir. Bunun üzerine Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş “Üç Büyük Kulüp Dostluk Paktı”nı kurmuşlardır. Sert ⁹³ bu durumu devlet karşısında haklarını yani bir anlamda iktidarlarını koruma kaygısıyla oluşturdukları bir direniş olarak yorumlar.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin spor kurumsallaşması ile ilgili bir başka ön plana çıkan özelliği ise ulus kimliğinin inşasındaki rolüdür. Bu dönemde Parsonsçı bakış açısıyla değerlendirildiğinde toplumsal uyuma karşı spor bir toplumsal kurum olarak, gizlilik/kalıpların korunması işlevini gerçekleştiren kültürel alt sistem çerçevesinde değerlendirilebilecek önemli bir kurumdur. Türk Spor Kurumu'nun kuruluşuyla birlikte, sporun ülke çapında yayılmasında öncü

⁹⁰ Sert, *Gol Atan Galip: Futbola Sosyolojik Bir Bakış*, s. 111.

⁹¹ Mutlu Türkmen, “ Erken Cumhuriyette beden Eğitimi ve Sporun İdeolojik Temelleri”, *Electronic Turkish Studies*, 8(6), 2013, s.738.

⁹²http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc018/kanuntbmmc018/kanuntbmmc01803530.pdf alanından erişim 13.12.2013

⁹³ Sert, *Gol Atan Galip: Futbola Sosyolojik Bir Bakış*, s. 112.

rol üstlenmiş isimlerden biri olan Behçet Kemal Çağlar, kurucu elitlerin spor anlayış ve amacını şu şekilde açıklar:⁹⁴ (Çağlardan akt. Zelyurt)

Spor, spor içindir evet, fakat spor, memleket içindir de... Spor, asıl millet mikeyasında olduğu zaman spordur. Spor, bir vatani vazifedir. Türk yurdunun hamleleri, Türk yurdunun inşaları, Türk milletinin kalkınmaları Gençlerden sıhhat, kudret, karakter ve disiplin istiyor. Spor istiyor. Ulusal korunmanın ilk safhalarından biri olan spor safına gönüllü kaydolmak gerek. Herhangi bir spor kulübünün defterine faal aza olmak hevesile kaydolunmak, yurd uğrunda bir savaşa gönüllü yazılmak kadar kutsal ve güzel bir harekettir.

Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı'nın Türk Spor Kurumu'nun kuruluşuyla birlikte Türkiye'de sporun kurumsallaşması ve yaygınlaşması adına yurt dışında önemli adımlar atılmıştır. Örneğin, uluslararası standartlara uygun olarak Ankara'ya 15 Aralık 1936'da 19 Mayıs Stadyumu açılmıştır. Böylece ulus devletin sembolü olan başkent Ankara'da 19 Mayıs Stadı Cumhuriyet rejiminin önemli sembolleri olan askerler, genç kızlar, erkek ve çocukların resmi eşliğinde resmigeçitler yaptığı millî bayramların kutlandığı bir alan haline gelmiştir⁹⁵.

Sonuç

Türkiye'de modernleşme sürecinin kökleri Tanzimat Dönemi'ne dayanmaktadır. Bu tarihten itibaren spor kurumunun kurumsallaşma sürecine bakıldığında Batı'ya entegre olma çabası doğrultusunda seküler ve ulus devlet ilkeleri çerçevesinde yapılandırıldığı görülmektedir. Osmanlı Devleti döneminde fethedilen bölgelerde kurulan spor tekkelerinin (Pehlivan Tekkesi, Okçular Tekkesi, Gürcüler Tekkesi) dinî tekkelere benzeyen bir örgütlenme tarzı bulunmaktadır. Günümüzdeki spor kulüplerinin başkanı gibi bu spor tekkelerinin başında devlet tarafından atanan ve “Şeyh” olarak adlandırılan

⁹⁴ Behçet Kemal Çağlar, “Kemalistler Spor Davasına El Koymuşlardır. Yay. Haz: Suat Karaküçük”, *Türk Spor Kurumu Dergisi (1936-1938) Seçilmiş Spor Makaleleri*, Ankara 1992, s.27.

⁹⁵ Yarar, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si'nde Modern Sporun Kuruluşu*, s.310.

kişiler yer almaktaydı⁹⁶. Bu yönüyle sporun örgütlenme tarzının devlet eliyle dinî bir nitelik taşıdığı ve feth edilen bölgelerde birey-toplum ilişkisini düzenlemede işlevsel bir özellik taşıdığı söylenebilir. Tanzimat Dönemi ile başlayan modernleşme süreci ile Batı'dakine benzer “kulüp” olgusu ön plana çıkmıştır. Bu dönemde ise Mekteb-i Sultani gibi Batı tarzı eğitim kurumları vasıtasıyla modernitenin “birey” ve “beden” ile kurduğu ilişkinin halka nüfuz etmesi amaçlanmıştır⁹⁷. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sporda teşkilatlanmaya yönelik girişimleri özgürlükler kapsamında yeni açılımlara kapı aralamıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1950)'nde ise sporun tüm yurt sathında yaygınlaştırılmaya çalışıldığı, spor dallarının çeşitlendirildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra sporun, ulus devletin “Türk kimliği”nin sporda elde edilecek başarılar vasıtasıyla diğer uluslara “gücü”nü göstermesi açısından önem taşıdığı, bu doğrultuda “modern birey” ve “beden terbiyesi”nin ön plana çıktığı görülmektedir. Toplumlar açısından sporun ikili bir işlev gösterdiği altını çizen Tekin⁹⁸'e göre spor siyasi bir güce sahip olup bir yandan ülkelerin birbirine üstünlük kurmasının bir aracı olarak işlev görür iken diğer yandan sporun birleştirici ve kaynaştırıcı gücü kendi ulusal kimliklerini kurmada ve milliyetçiliği toplumda yaygınlaştırma işlevseldir.

“Devletçilik” ilkesinin ön plana çıktığı 1929 Ekonomik Bunalımından sonra, özel spor kulüpleri devlet tekeline alınmıştır. Erken Cumhuriyet dönemi spora politikaları siyasal elitin idealize ettiği “yeni adam”ı yaratmanın bir parçası olarak şekillenmiştir. Bu durum bireyler açısından “eski”den zihinsel kopuşu “yeni”nin aşılması anlamı taşımakta, dolayısıyla da bireylerin devlete ve millete sadakat duygusunun sağlanması amaçlanmaktaydı⁹⁹. Parsonsçı bakış açısıyla değerlendirildiğinde bir boş zaman etkinliği olarak spor,

⁹⁶ Haydar Gölbaşı, “Osmanlı Devleti'nde Spor Tekkeleri” *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 2018, s.43.

⁹⁷ Yazar, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Modern Sporun Kuruluşu*, s.306.

⁹⁸ Gülcan Tekin, “Tarihsel Süreçte Spor, Siyaset ve Milliyetçilik İlişkisi”, *ROL Spor Bilimleri Dergisi*, 4(3), 2023, s. 1194

⁹⁹ Akın, Gürbüz ve Yavuz Evlatlar, *Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, s. 207.

gizlilik/kalıpların korunması işlevini gerçekleştirerek toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayacak bir unsur olarak görülmüştür. Akın¹⁰⁰ (2014)'ın ifadesiyle “ideolojik bir misyonla yüklenmiş beden terbiyesi ve spor alanı bu dönemde, siyasi elitlerin projelerinde sosyal alana müdahale etmenin etkili bir aracına dönüşmüştür”. Dolayısıyla Türkiye’de sporun gelişim ve kurumsallaşma süreci incelendiğinde toplumsal, ekonomik ve siyasal dönüşüm süreçlerinin spor kurumuna doğrudan etkisi olduğu, sporun toplumsal bütünleşme açısından araçsal bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Spor kurumu devlet ve siyaset kurumuyla doğrudan etkileşim halinde olup, toplumsal yaşamı şekillendirmede işlevselliği açısından iktidarların önemli ideolojik aygıtlarından biridir.

Finansal Destek ve Teşekkür / Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması / Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

AKIN, Yiğit, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet’te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

ARIKAN, Zeki, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Atatürk Yolu*, (6) 23, 1999.

ATABEYOĞLU, *Sporda Devlet mi Devlette Spor mu?*, Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi Yayınları, İstanbul, 2001.

ATALAY, Ayşe, “Osmanlı ve Genç Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Sporda Batılılaşma Hareketleri”, *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*, 2(2), 2007, ss:30-35.

¹⁰⁰ Akın, Gürbüz ve Yavuz Evlatlar, *Erken Cumhuriyet’te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, s. 207.

BAYRAKTAR, Cengiz, “Sosyal Yapı Özelliklerinin Spora Etkisi”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt:17, sayı:1, 2003, s.s19-36.

BEDİLLİ, Kemal, “Türk Güreşinin Kültür Tarihindeki Yerinin Dünü ve Bugünü”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2012, ss.8-9 .

ÇAĞLAR, Behçet Kemal, “Kemalistler Spor Davasına El Koymuşlardır. Yay. Haz: Suat Karaküçük”, *Türk Spor Kurumu Dergisi (1936-1938) Seçilmiş Spor Makaleleri*, 1992, Ankara.

ÇELİK, Veli O. ve BULGU, Nefise, “Geç Osmanlı Döneminde Batılılaşma Ekseninde Beden Eğitimi ve Spor”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 2010, ss:137-147.

DEVER, Ayhan, *Spor Sosyolojisi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2015.

DEVER, Ayhan ve İSLAM, Ahmet (2015). “Tarihsel Süreç İçerisinde Türk kültüründe Spor Algısı”. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(5), 2015, 46-61.

ERDEM, Ekin., “Osmanlı İmparatorluğu’nda Modernleşme ve Milliyetçiliğin Gelişimine Futbol Üzerine Bir Bakış”, *Sosyal Bilimlerde Güncel ve Seçme Yazılar* içinde, Edt. Bedriye Tunçsiper, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2020, ss: 113-124.

ERKAL, Mustafa; GÜVEN, Özbay; AYAN, Dursun, *Sosyolojik Açından Spor*, Der Yayınları, İstanbul 1998.

ESGİN, Ali, *Anthony Giddens Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2008.

FİŞEK, Kurthan, *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Türkiye’de ve Dünya’da Spor Yönetimi*, Bağırhan Yayınevi, Ankara 1998.

GÖLBAŞI, Haydar, “Osmanlı Devleti’nde Spor Tekkeleri” *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 2018, ss: 41-53.

GÜVEN, Özbay, “Geleneksel Okçuluk ve Güreş Sporunda Ahiliğin Etkileri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı:27, 2003, ss 157-188.

HİÇYILMAZ, Ergun, *Türk Spor Tarihi*, Demet Ofset, İstanbul 1974.

HÜLÜR, Himmet ve AKÇA, Gürsoy, “İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e Toplum ve Ekonominin Dönüşümü”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, 2005, ss: 311-341

İMAMOĞLU, Osman; TAŞMEKTEPLİGİL Yalçın M.; TÜRKMEN Mehmet, “Türk Kültüründe Spor”. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 10(1), 1997, ss.145-150.

KAHRAMAN, Atıf, *Osmanlı Devleti’nde Spor*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

KILIÇ, Metin, “Tek Partili Dönemde Türkiye’de Modern Sporun Teşekkülü”, *Tarih Okulu*, sayı:14, 2013, ss: 27-53.

KUNTER, Halim Baki; *Türk Vakıflarının Milliyetçilik Cephesi*, Vakıflar Dergisi, TTK, Ankara 1956.

MARSHALL, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, (çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, s.804.

ÖZTÜRK, Füsun, *Toplumsal Boyutlarıyla Spor*, Bağırhan Yayinevi, Ankara 1998.

POLOMA, Margaret M., *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Çev. H. Erbaş, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993.

RİTZER, George, *Sosyoloji Kuramları*, (Çev. H. Hülür), De-Ki Yayınları, Ankara 2011.

SAN, Haluk, *Türk Spor Tarihinde Atatürk*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1999.

SARIÇOBAN, Gülay, “Bir Osmanlı Aydını Ahmet Vefik Paşa”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 40, 2018, ss: 279-289.

SERT, Mahmut, *Gol Atan Galip: Futbola Sosyolojik Bir Bakış*, Bağlam Yayınları, İstanbul 2000.

SOYER, Fikret, “Osmanlı Devleti’nde (1839-1908 Tanzimat Dönemi) Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt:24, sayı:1, 2004, 209-225, 2004.

ŞAHİN, Mustafa Y. ve TUNÇKOL, H.Mehmet, “İşçi Hareketlerinin Futbolun Tarihsel Gelişim Sürecine Etkisi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 2010, ss. 219-236.

TANYERİ, Yavuz; MIZRAK, Orcan; ÖZTAŞYONAR, Yunus; ŞIKTAR, Erdinç, “T.C. Hükümetlerinin Beden Eğitimi ve Sporla İlgili Uygulamaları (1923-2001)”, *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(3), 2010, ss:88-90.

TEKİN, Gülcan, “Tarihsel Süreçte Spor, Siyaset ve Milliyetçilik İlişkisi”, *ROL Spor Bilimleri Dergisi*, 4(3), 2023, ss:1182-12.

TEZCAN, Mahmut, (1992). “Toplumsal Değişme ve Spor”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 25, ss. 617-623.

TÜRKMEN, Mutlu, “ Erken Cumhuriyette beden Eğitimi ve Sporun İdeolojik Temelleri”, *Electronic Turkish Studies*, 8(6), 2013, ss: 729-740.

ÜNSAL, Artun, *Tribün Cemaatinin Öfkesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

WALLACE, Ruth A. ve WOLF, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Genişlemesi*, Çev. Leyla Elburuz ve M. Rami Ayas, Doğu-Batı Yayınları, Ankara 2012.

WATERS, Malcolm, *Modern Sosyoloji Kuramları*, Edt: Zafer Cirhinlioğlu, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2008.

YARAR, Betül, (2014). “Osmanlı’dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Modern Sporun Kuruluşu”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 21(21), 2014, ss: 301-317

İnternet Kaynakları

<http://arsiv.sabah.com.tr/2008/09/14/pz/haber,DABF21B2DAE24FAEBA9612FA458863AB.html> alanından erişim: 08.12.2013

<https://www.bjk.com.tr/tr/cms/tarihce/2/73/> alanından erişim 10.12.2013

<http://www.galatasaray.org/tarih/pages/tarihkurulus.php> alanından erişim 12.12.2013

<http://www.haberankara.com/haber/386/iste-koreografiden-goruntuler.html> alanından erişim 12.12.2013

<http://www.fenerbahce.org.tr/kurumsal/detay.asp?ContentID=3> alanından erişim 10.12.2013

http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc018/kanuntbmmc018/kanuntbmmc01803530.pdf alanından erişim 13.12.2013

Extended Abstract

From a sociological perspective, sports have important functions in terms of social structure. Sport affects society on the one hand and is affected by it on the other. Therefore, sport cannot be separated from other areas of social life and is a social institution that directly reflects the characteristics of the national context. In this respect, it is one of the important areas where the change phenomenon of the society can be monitored.

Looking at the history of Turkish culture, it is seen that sports are at the center of daily life. Sports such as hunting, horseback riding, archery and wrestling were seen as a means of preparing for war. During the Ottoman Empire, it continued to fulfill the same function. However, the “spor tekkeleri” established in the conquered places in this period fulfilled the function of social unification and integration with their religious content. The process of institutionalization of sports in the West The economic crisis and overproduction caused by the monopolistic form of capital in 1871 revealed the phenomenon of “leisure time”. In these years, when mass interest in sports began, professional athletes and teams emerged from teams in Europe and America. When we look at the institutionalization process of sports in the Turkish context, we encounter a different phenomenon. The ethnic-based events in the last 200 years of the Ottoman Empire created the danger of disintegration. Sultan Mahmud II and Sadrazam Reşit Paşa saw Europe's aim of disintegration and predicted that the only way to prevent this would be Westernization. During the Tanzimat period, when important steps were taken towards modernization in Turkey, a number of innovations were also experienced in the field of sports. On the one hand, the Constitutional Monarchy years saw an increase in the number of clubs founded by the commercial bourgeoisie and other wealthy segments, and on the other hand, the state started to take physical education and sports within the framework of a program.

In this study, the transformation of sports in terms of social structure and function in the context of the modernization process, which is considered as the most important breaking point of historical transformation in Turkey, is discussed. In this respect, the relationship between the institution of sport and the institutions of politics and the state in Turkey is evaluated within the framework of the concepts of “structure and function” presented by Talcott Parsons' “Social Systems Theory”.

In this study, the interrelatedness of the institutions of sport, state and politics was analyzed through document analysis method. In this method, the data obtained from secondary sources in the literature on the subject were evaluated by historical analysis method. In this qualitative study conducted in the context of the historical process research model, the aim is not to generalize or reach a theory, but to make a sociological analysis in the light of historical sources.

When evaluated in general, the Westernization movements, which started in the last periods of the Ottoman Empire with the aim of continuing its existence, also manifested itself in the field of sports. While sports was initially practiced as a form of physical training in order to be successful on the battlefields, with the Western influence, a process of institutionalization and diversification in sports branches started by the state. In the “Early Republic” period, in line with the principle of “statism”, the state had a direct influence on sports institutions. In this sense, sports fulfilled the function of strengthening and integrating “national identity” in accordance with the aim of creating a homogenous “nation state”. During the one-party period, sports were tried to find a living space in community centers, schools and barracks, contributing to national consciousness and unity.

When evaluated from a Parsonsian perspective, sports as a social institution against social cohesion is an important institution that can be evaluated within the framework of the cultural subsystem that performs the function of protecting the latent/patterns. Therefore, when the development and institutionalization process of sport in Turkey is evaluated in general, it can be said that social, economic and political transformation processes have a direct impact on the institution of sport and that sport has an instrumental quality in

terms of social integration. The institution of sport is in direct interaction with the state and political institutions and is one of the important ideological devices of the ruling powers in terms of its functionality in shaping social life.